

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Original Research Article

พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

Ritual Criticism in Buddhist Perspectives

พระวินัย จันทวนโณ สุณิมิตร¹ & พระศรีวินยาภรณ์²Phra Vinai Candavaṇṇo Sunimit^{1*} & Phrasrivinayaphon²

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระวินัย จันทวนโณ สุณิมิตร*

Phra Vinai Candavaṇṇo Sunimit

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist

University, Thailand.

Email: winaisunimit1962@gmail.com

2. พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

Phrasrivinayaphon, Dr.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist

University, Thailand.

Email: srivin2558@gmail.com

คำสำคัญ

พุทธวิพากษ์; พิธีกรรม

Keywords:

Ritual Criticism; Ritual

Article history:

Received: 21/02/2024

Revised: 22/04/2024

Accepted: 04/06/2024

Available online: 24/08/2024

How to Cite:

Sunimit, P.V.C. & Phrasrivinayaphon. (2024). Ritual Criticism in Buddhist Perspectives. *Journal Dhamma for Life*, 30(3), 352-366.

ABSTRACT

This research paper has the following objectives: 1) to study Ritual, 2) to study Ritual Criticism, and 3) to Ritual Criticism in Buddhist Perspectives. The qualitative research. Which focuses on document research mainly by researching primary and secondary documents.

The results showed that: 1) Rituals are actions that are a way to achieve results or lead to the desired results It is the act of a group of people meeting together and creating a ceremony to meet the needs of living together. Criticizing rituals in Thailand It arises from belief in mysterious supernatural powers and religion which includes traditional beliefs, Buddhism, Brahmanism-Hinduism. and beliefs from ethnic groups that have come into contact with each other. 2) Beliefs and desires lead to the emergence of rituals. Criticizing the ritual, it is the use of emotions to judge and analyze the performance of a particular ritual to see what causes this ritual to occur. And what effect does that ritual hope to have on a person or community in that society, with important implications tied to beliefs, religion, society, with various cultures and traditions that have been passed down since ancient times as a link. 3) Buddhism has many rituals which have an effect on creating religious consciousness and affecting the way of life in Thai society. by Buddhist ritual the results of the ritual will focus on freedom from suffering and living a happy life. And that ritual still helps to keep Buddhism alive. This Buddhist ritual is indispensable. Because the ritual brings the masses together into a single unit and has common feelings, making the religion stable and coexistent with humanity.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาพิธีกรรม 2) เพื่อศึกษาวิพากษ์พิธีกรรม และ 3) เพื่อพุทธวิพากษ์พิธีกรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นวิจัยเอกสารเป็นหลัก โดยการศึกษาค้นคว้า รวบรวม ข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ

ผลการวิจัย พบว่า 1) พิธีกรรม เป็นการกระทำที่เป็นวิธีที่จะให้สำเร็จผล หรือนำไปสู่ผลที่ต้องการ เป็นการกระทำของกลุ่มคนที่มาพบปะสังสรรค์และสร้างแบบแผนพิธีขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต อยู่ร่วมกัน การวิพากษ์พิธีกรรมในประเทศไทยนั้น เกิดจากความเชื่อในอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติและศาสนาอัน ประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิม พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อจากชาติพันธุ์ที่ได้มีการ ติดต่อกันมาหาสู่กัน 2) ความเชื่อ ความต้องการ นำมาซึ่งการเกิดพิธีกรรมขึ้น การวิพากษ์พิธีกรรมนั้น เป็นการใช้อารมณ์ความรู้สึกไปตัดสินวิเคราะห์ในการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ว่ามีสาเหตุเกิดจากอะไรถึงได้มีพิธีกรรมนี้ และพิธีกรรมนั้น ๆ หวังผลอะไรให้เกิดขึ้นแก่บุคคล หรือชุมชนในสังคมนั้น ๆ โดยมีนัยยะสำคัญที่ผูกพันอยู่กับความเชื่อ ศาสนา สังคม โดยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณเป็นตัวเชื่อม 3) พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและมีผลต่อวิถีชีวิตในสังคมไทย โดยพุทธพิธีกรรม ผลของพิธีกรรมจะมุ่งเน้นไปเพื่อความพ้นทุกข์และดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และพิธีกรรมนั้นยังมีส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนาคงอยู่ ซึ่งพุทธพิธีกรรมนี้จะขาดเสียมิได้ เพราะพิธีกรรมนั้นทำให้เกิดการรวมมวลชนเข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกันมีความรู้สึกร่วมกันทำให้พระศาสนามั่นคงและอยู่คู่ มนุษยชาติต่อไป

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางสังคมพราหมณ์ แม้แต่พระพุทธเจ้าและพุทธสาวกสมัยแรก ๆ ก็เคยนับถือศาสนาพราหมณ์ หรือเคยเกี่ยวข้องกับบรรณะพราหมณ์มาก่อน ในนิทานชาดกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในบางกรณีก็จะมีพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ มีอิทธิพลต่อกันและกัน สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาก็จริง แต่ก็ยังมีความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อเรื่องต่าง ๆ ผสมผสานกัน ทั้งนี้เพราะก่อนที่คนไทยจะนับถือพระพุทธศาสนานั้น ได้มีการนับถือศาสนาผี อันเป็นศาสนาปฐมบรรพท์มาก่อน แล้ว ต่อมาจึงได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามา จึงทำให้การผสมผสานองค์ประกอบของความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้นับถือศาสนาจะปฏิเสธมิได้เลยก็คือ การปฏิบัติพิธีกรรม ซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีพิธีกรรม หรือศาสนพิธีด้วยเช่นกัน เช่น พิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศีลอุโบสถ เป็นต้น

พิธีกรรมของพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับ วินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้นให้ถูกต้องตามที่ได้บัญญัติไว้ และ พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นใน

ท้องถิ่น คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นได้กำหนดขึ้น โดยมี การ ผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบต่อกัน มาจนเป็นประเพณีหลักปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการปฏิบัติ คือ ความถูกต้องตามพุทธบัญญัติ มีความเหมาะสมประหยัดและภาวะทางเศรษฐกิจที่จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับต้องคุ้มค่า พิธีกรรมนั้นมีความสำคัญต่อคุณค่าทางด้านจิตใจ ทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์ ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดั้งเดิมเป็นการสร้างสมวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมเริ่มต้นมาจากการนับถือธรรมชาติ และพัฒนามา นับถือเทพเจ้าจึงนำมาสู่การประกอบพิธีกรรม ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามา และได้รับการยอมรับจากหมู่คนไทย แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม ต่างจากศาสนาดั้งเดิมที่เป็นประเภทเทวนิยม จึงได้เกิดการผสมผสานจนได้รับการยอมรับ และนิยมแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งส่งผลต่อคติความเชื่อของชาวพุทธเป็นอย่างมากที่นับถือพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีผลต่อวิถีชีวิตวิถีคิดตามคติความเชื่อในหมู่ชาวพุทธโดยทั่วไปจวบจนปัจจุบันนี้

พิธีกรรมของพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นพิธีที่เกี่ยวกับศาสนาชีวิตและประเพณีในประเทศไทย หากจะทำการวิพากษ์นั้นมีการผสมผสานกับความเชื่อ และวิธีการปฏิบัติของแต่ละท้องถิ่นที่บ่มเพาะมาอย่างยาวนาน เพื่อให้สาธุชนแต่ละคนได้เข้าถึงหลักการตั้งแต่ขั้นต้นตลอดจนถึงขั้นสูงผ่านทางพิธีกรรม โดยประยุกต์เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้คนเข้าใจพุทธวิพากษ์พิธีกรรมจึงเป็นที่มาของการทำวิจัยในครั้งนี้ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความเคารพในพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์บุคคลสำคัญ บรรพบุรุษ และยังช่วยทำให้บรรยากาศในการประกอบพิธีดูศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม และนอกจากนี้พิธีกรรมยังใช้เป็นสื่อถึงการแสดงออก เพื่อประโยชน์ของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในการสืบทอดความรู้และหลักธรรมต่าง ๆ เช่น ความกตัญญู ความสามัคคี และอื่น ๆ รวมถึงการเพิ่มขวัญและกำลังใจ สร้างความสุขกายสบายใจ และก่อให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลังได้ต่อไปอีกด้วย ทั้งนี้ในการศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรมนั้นจะละเลยการทำความเข้าใจคำสอนในการประกอบพิธีกรรมนั้นมิได้เลย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัย เนื่องด้วยเรื่องพิธีกรรมที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชนมาอย่างช้านานจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งยังมีความเชื่อ หรือเคลือบแคลงสงสัยในเรื่องของการปฏิบัติพิธีกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งพิธีกรรมบางอย่างไม่มีปรากฏในพุทธบัญญัติ เพื่อให้ถูกต้องตามหลักพุทธบัญญัติของพระพุทธศาสนาและชาวพุทธทั้งหลายจะได้เข้าใจถึงหลักศาสนพิธี และพิธีกรรมของพระพุทธศาสนากับพิธีกรรมที่ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น จะได้ไม่เกิดความเชื่อ หรือเคลือบแคลงสงสัยอีกต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรมนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นปฏฐฐานต่อการวิจัย ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยจะนำมากล่าวโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2539, หน้า 49-51.) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ” ว่า ถ้าขาดพิธีกรรมแล้วพระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นแท้ก็จะดำรงอยู่ได้ลำบากเช่นกัน แม้ว่าพิธีกรรมจะเป็นเพียงเปลือกไม่ใช่แก่นของศาสนาก็ตามดังความตอนหนึ่งดังต่อไปนี้ ถ้าพระพุทธศาสนาเหลือแต่พิธีกรรมจริง แต่พิธีกรรมนั้นยังมี ความหมายและเนื้อหาสาระถูกต้องปัญหาที่ยังไม่ร้ายแรงนัก แต่สภาพในทางสังคมในปัจจุบันนั้น พิธีกรรมที่เคยปฏิบัติมา บางอย่างนั้นห่างไกลจากความหมายเดิม เลือนราง หรือคลาดเคลื่อนออกไปจนกลายเป็นรูปแบบที่ไม่มีเนื้อหาสาระ เป็นเปลือกที่มีเนื้ออย่างอื่นเข้ามาแทนเนื้อแท้แล้ว แต่สังฆกรรมหลายอย่างที่เป็นส่วนแก่นสาระสำคัญของพระวินัยก็ยังคงกลายเป็นพิธีกรรม

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) และคณะ (2546, หน้า 8-9.) งานอวมงคล กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนพิธี” ว่า งานพิธีที่เนื่องด้วยการตาย เรียกว่า งานอวมงคล ถึงแม้ว่าจะเป็นงานกับการตายก็ตาม เมื่อทำแล้วก็เกิดบุญกุศลแก่ผู้ทำและผู้ร่วมงาน งานอวมงคลนั้นเป็นงานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตาย การสูญเสียชีวิต เช่น งานสวดพระอภิธรรม สวดอภิธรรมสังคหะ งานฌาปนกิจมากบ้างน้อยบ้างตามแต่ความเหมาะสมและฐานะของเจ้าภาพทุกชั้นตอน และทุกงานก็จะมีเหมือนกันเกี่ยวกับพิธีกรรม ดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนั้น พระสงฆ์จะต้องเตรียมตัวเกี่ยวกับการประกอบพิธีตามที่ได้รับนิมนต์แล้ว ยังต้องศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจ้ง และพิธีพิเศษเฉพาะงานอื่น ๆ ทั้งนี้ พิธีทำบุญโดยหลักใหญ่พุทธศาสนิกชนถือว่าเป็นบุญพิธีอย่างแท้จริง ย่อมสำคัญอยู่ที่พระสงฆ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหางค์) (2559, หน้า 191-193.) จากการศึกษาเรื่อง “บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้” พบว่า ควรนำแนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) มาบูรณาการกับศาสนพิธี เพื่อแก้ปัญหาพิธีกรรมถูกบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา งานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดการจัดการความรู้ของ โจนากะและทาเกอิจิในชื่อที่เรียกว่า เกลิยความรู้ SECI เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนและสร้างความรู้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ 1) การจัดให้คนมาปฏิสัมพันธ์กัน (Socialization) 2) การสื่อความรู้จากประสบการณ์ในการทำงาน (Externalization) 3) การผนวกรวมความรู้เปิดเผยเข้าด้วยกัน (Combination) และ 4) การจารึก (Internalization) ซึ่งเป็นกระบวนการที่การแปลงความรู้จากความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) กลับสู่ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นการนำความรู้ที่เรียนมาใช้ในการปฏิบัติงานหรือใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นผลของการเชื่อมโยงความรู้แล้วนำความรู้ที่นำมาปฏิบัติ เกิดเป็นประสบการณ์และปัญญา กลายเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เพื่อนำไปถ่ายทอดหมุนเวียนต่อเนื่อง

เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด โดยใช้แนวความคิดของเกลียวความรู้ SECI และแนวคิด Tuna Model มาบูรณาการจัดการความรู้ ในศาสนพิธีที่จำแนกเป็นกุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และภิกษุพิธี จากการวิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ รูปแบบบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ ศาสนพิธีประกอบด้วย ความรู้เป็น Explicit Knowledge และ Tacit Knowledge ซึ่งได้มาจากการสังเคราะห์ประเภทของศาสนพิธี 4 ประเภท คือ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และภิกษุพิธี

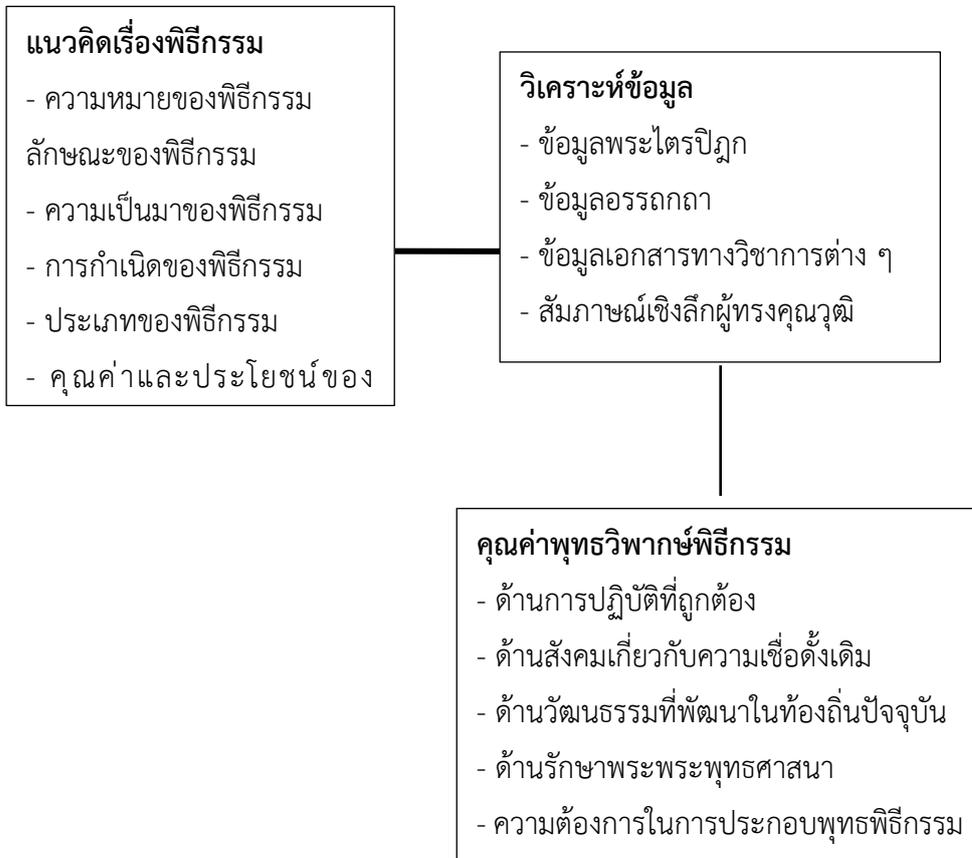
พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิ์พงศ์) (2562, หน้า ๖ (บทคัดย่อ).) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นระเบียบดำเนินการเพื่อความสำเร็จ ไม่ใช่ใช้วิธีก่อให้เกิดอำนาจพิเศษดลบันดาลให้สำเร็จตามที่หวังเพียงแต่เป็นสื่อก่อให้เกิดผลด้านกาย วาจา จิต ปัญญา และสังคม มีการกระทำแบบเดี่ยวและแบบกลุ่ม ช่วยรักษาพระธรรมวินัยอีกแนวทางหนึ่ง การสวดธรรมเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นการท่อง การกล่าวธรรม การสวด การทรงพระธรรมวินัย มีลักษณะการเปล่งเสียงออกมาเพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ จิตเป็นสมาธิ เป็นพหูสูต ไม่เป็นมลทิน เป็นบริวารของจิต ยินดีในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียนไม่มีเวรไม่มีภัย ละความง่วง ผู้ได้ฟังบรรลุดุริยได้ เป็นผู้อยู่ในธรรม ผู้ฟังธรรมเกิดความเลื่อมใส ย่อมได้รับความสรรเสริญ และเพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญ พิธีกรรมกับการสวดธรรม คณะสงฆ์จะทำพิธีกรรมต้องมีการสวดธรรมก่อนทั้งสิ้น พิธีกรรมกับคุณค่าการสวดธรรมในงานสวดพระอภิธรรม และการสวดธรรมก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในงานมงคล เช่น ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น งานอวมงคล เช่น งานศพ การทำวัตรเช้า เย็นของพุทธบริษัท ก่อให้เกิดพิธีกรรมของพระสงฆ์ เช่น ทำวัตรเช้า-เย็น ส่วนคฤหัสถ์ เช่น สวดธรรมข้ามปี เป็นต้น

ทวิศักดิ์ คุ้มณา (2561, หน้า 228.) ได้ศึกษา “คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมเป็นระเบียบขั้นตอนการกระทำที่นำไปสู่เป้าหมายทั้งความต้องการทางใจ ความเชื่อและพิธีเฉลิมฉลอง พิธีกรรมทางศาสนานำไปสู่ความศรัทธาและศรัทธิต่อศาสนาของตนยิ่งขึ้น เนื่องจากการปฏิบัติตามคำสอนในศาสนา ด้วยเหตุนี้ศาสนพิธีจึงเป็นองค์ประกอบของศาสนาประการหนึ่ง สำหรับพระพุทธศาสนาเถรวาททุกนิกายก็มีพิธีกรรมเป็นลักษณะเฉพาะของตนและใช้เป็นกุศโลบายในการเผยแผ่คำสอนด้วย พิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่นิยมประกอบในประเทศไทย คือ พิธีกินเจ พิธีทิ้งกระจาด และพิธีงเต็ก คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีงเต็กก็คือ การปฏิบัติตนตามคุณธรรมของพระกษิติครรภโพธิสัตว์ที่มุ่งช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในนรก บำเพ็ญตนตามโพธิ-สัตตจริยาของท่านในฐานะผู้สั่งสมบารมียาวนาน คำสอนสำคัญในพิธีงเต็กก็คือ ความกตัญญูต่อบุคคลที่มีต่อผู้มีพระคุณ กระทำทั้งตอนที่ท่านมีชีวิตและกระทำเมื่อท่านสิ้นชีวิตไปและเป็นการบำเพ็ญบุญอุทิศไปถึง บทสวดมนต์ทุกบทก็สื่อถึงความเคารพนอบน้อมระลึกต่อพระรัตนตรัย จึงนับว่า เป็นการปฏิบัติตามคำสอนโดยผ่านกิจกรรมทางพิธีกรรมนั่นเอง รูปแบบขององค์ความรู้ใหม่สำหรับการบูรณาการพิธีกรรมด้วยสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทก็คือ การแปลงทุกกิจกรรมให้เป็นบุญสั่งสมเกื้อหนุนเติมเต็มบารมี ไม่แบ่งแยกธรรมออกจากชีวิต ชีวิตอยู่กับกิจกรรม กิจกรรมต้องเป็นบุญ บุญส่งหนุนบารมีให้เต็ม จึงได้รูปแบบเรียกว่า “MMP” Model

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิพากษ์พิธีกรรม ในมุมมองของจุดร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสังคมไทยเกี่ยวกับพิธีกรรม เพื่อนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้กับสังคมในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ดี ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการเผยแพร่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีการดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข ในที่นี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างให้มากที่สุด อันเป็นการเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ในการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้ รวมทั้งสามารถนำไปใช้ได้จริงอีกด้วย

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยไว้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพิธีกรรม
2. เพื่อศึกษาวิพากษ์พิธีกรรม
3. เพื่อพุทธวิพากษ์พิธีกรรม

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

- 1) ศึกษาพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก และเอกสาร หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ
- 2) ศึกษาพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในเอกสาร หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การเก็บข้อมูลจากเรื่องเล่า (Story Telling) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)
- 3) ศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรม ที่มีต่อประเด็นปัญหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าวแล้วข้างต้น กล่าวคือ ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดพิธีกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมในความเชื่อดั้งเดิมกับพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา และผลกระทบจากพิธีกรรมที่มีต่อพระพุทธศาสนาเท่านั้น

สุดท้ายแล้วก็จะนำเสนอพุทธวิพากษ์พิธีกรรมแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับพิธีกรรมในสังคมยุคปัจจุบัน โดยเสนอเป็นตารางเปรียบเทียบและโมเดล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก เพื่อพุทธวิพากษ์พิธีกรรมซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยมีดังนี้

รวบรวมข้อมูล

สำรวจข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมคัมภีร์อื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนา เถรวาท

รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารวารสาร บทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป แหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ หอสมุดแห่งชาติ, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, หอสมุดคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัย-มหามกุฏราชวิทยาลัย, หอสมุดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, หอสมุดคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และ หอสมุดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิเคราะห์ข้อมูล

- 1) นำข้อมูลที่ได้มาจากข้อที่ 1 มาทำการแยกแยะ จัดประเภท ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย
- 2) ศึกษาข้อมูลที่ได้จากข้อที่ 2.1 ด้วยการวิเคราะห์ อธิบายความและตีความให้ความหมายตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย
- 3) ศึกษาข้อมูลที่ได้จากข้อที่ 2.2 นำไปเขียนลงในบทต่าง ๆ ตามความสอดคล้องและเหมาะสมแก่เนื้อหาของ การวิจัย
- 4) วิเคราะห์วิจารณ์ พร้อมทั้งเสนอแนวความคิดเห็นเกี่ยวกับพุทธวิพากษ์พิธีกรรม ประกอบกับทัศนะของผู้วิจัยต่อไป

นำเสนอผลงานการวิจัย

ในการศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรมนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอนด้วยวิธีแบบบรรยายโวหารวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพตามความเหมาะสมแก่เนื้อหาในบทต่าง ๆ ตามลำดับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาพุทธวิพากษ์พิธีกรรมแล้ว ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย มีดังนี้

1. ทำให้ทราบพิธีกรรม
2. ทำให้ทราบวิพากษ์พิธีกรรม
3. ทำให้ทราบพุทธวิพากษ์พิธีกรรม
4. ทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องพุทธวิพากษ์พิธีกรรมได้ใช้เป็นฐานข้อมูลในการค้นคว้าเพื่อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

ผลการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัย ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกรายบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามแบบเครื่องมือการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งอาศัยข้อมูลจากเอกสารทั้งของราชการและเอกชน มาประกอบการวิเคราะห์ รวบรวม และเรียบเรียง เพื่อใช้สนับสนุนในการตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มปรากฏ ดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์พุทธวิพากษ์พิธีกรรม

สรุปเป็นข้อค้นพบ (Fact Finding) ได้ว่าพุทธวิพากษ์พิธีกรรม สามารถกล่าวได้ว่า พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของไทยนั้นจะเป็นรูปแบบของพุทธวัฒนธรรม พิธีกรรมที่เกิดขึ้นมานั้นส่วนหนึ่งเกิดจากหลักแห่งพระพุทธศาสนา อีกส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่ออื่น ๆ ที่เป็นไปตามยุคสมัยและความต้องการในท้องถิ่นตามวิถีชีวิตในชุมชนนั้น ๆ โดยสามารถจำแนกตามรูปแบบแห่งการปฏิบัติเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) พิธีกรรมบริสุทธิ์ หรือพิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ และพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับพุทธบริษัท 4 ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อย่างไร จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้น ๆ ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ

2) พิธีกรรมประยุกต์ หรือพิธีกรรมที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม เป็นพิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี โดยคำนึงถึงหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ 1. พุทธบัญญัติดั้งเดิม 2. ความเหมาะสมของพิธีกรรม 3. ภาวะทางเศรษฐกิจ และ 4. ประโยชน์ที่จะได้รับ

ทั้งนี้ในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมมีการสอดแทรกหลักธรรมและข้อคิดลงไปในเรื่องละเอียดของพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ผลที่ได้จากการปฏิบัติพิธีกรรมทั้งผู้นำประกอบและผู้ร่วมก็คือ ความดีความงาม ความสุข

หนทางแห่งการดับทุกข์ อันประกอบไปด้วยบุญและกุศล ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะตน สอดคล้องกับวิถีชีวิตทั้งในด้านรูปธรรม (โลกียธรรม) และนามธรรม (โลกุตระธรรม)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า พิธีกรรม คือ การกระทำที่เป็นวิธีที่จะให้สำเร็จผล หรือนำไปสู่ผลที่ต้องการ ซึ่งปรากฏอยู่ในทุกสังคม สะท้อนถึงความหวัง ความปรารถนา ความหวาดกลัว และความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิดและอารมณ์ของมนุษย์ ในแต่ละชุมชนในสังคมไทยต่างมีพิธีกรรมของกลุ่มเพื่อแสดงออกถึงความเชื่อของตนเองทั้งสิ้น เมื่อพิธีกรรมเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อ อันเป็นลักษณะอย่างหนึ่งทางสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ พิธีกรรมจึงเป็นการกระทำของกลุ่มคนที่มาพบปะสังสรรค์และสร้างแบบแผนพิธีขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยเราสามารถวิพากษ์ได้ คือ พิธีกรรมเป็นวิธีการกระทำของบุคคล หรือสถาบันทางสังคม เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามต้องการ ซึ่งต่อมากลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของสังคม

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องนี้ มีข้อค้นพบ (Fact Findings) ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ ซึ่งพร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผลโดยใช้หลักตรรกวิทยาในการให้เหตุผล เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมเป็นลักษณะหนึ่งของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อฝึกจิตใจ สร้างความเป็นระเบียบ ปลอดภัยของทุกสิ่ง สร้างความสุข เป็นต้น โดยมีเรื่องของศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ และหลักการปฏิบัติเข้ามาเกี่ยวข้องกับระหว่างผู้ประกอบและผู้เข้าร่วมพิธี โดยมีขั้นตอนมีระเบียบแบบแผนที่ผู้ทำและผู้ร่วมพิธีกรรมต้องทราบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ทวิศักดิ์ คุวัฒนา** “คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา” พิธีกรรมนั้นเป็นเพียงส่วนประกอบ ไม่ใช่ตัวหลักการศาสนา เวลาจะประกอบพิธีกรรมจึงควรยึดถือเฉพาะที่เป็นหลักศาสนพิธี คือ ให้เข้าหลักการทำบุญทางศาสนา 3 ประการ คือ ทาน ศีล ภาวนา โดยตัดพิธีกรรมส่วนเกินซึ่งเป็นเหตุฟุ่มเฟือย เป็นสิ่งที่ทำต่อกันมาโดยไม่ทราบเหตุผลออกเสีย นอกจากต้องคำนึงถึงหลักศาสนพิธีแล้วต้องคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจและหลักสังคมด้วย ดังนั้น ศาสนพิธีจึงต้องคงคู่ไว้กับแก่นธรรม แต่การประกอบศาสนพิธีอย่าติดเพียงแค่พิธีกรรมเท่านั้น ทั้งไม่ควรคิดว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำกันอยู่นั้นเป็นตัวแท้เป็นแก่นศาสนา ความจริงพิธีกรรมเป็นเพียงส่วนประกอบภายนอกเพื่อเป็นทางผ่านให้เข้าถึงแก่น ธรรมหรือตัวแท้แห่งศาสนาเท่านั้นรวมความแล้ว ศาสนพิธีมีประโยชน์ คือ รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ คือ พิธีกรรมทางศาสนานั้นมีแบบแผนเป็นของตัวเอง โดยเฉพาะจึงเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งในแบบวัฒนธรรมของชาติ อาจเชิดชูเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้ด้วยแบบอย่างนั้น เพราะเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองโดยเฉพาะ นับว่าเป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาของชาติได้ทางหนึ่ง ส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ คือทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เบิกบานใจ เกิดความปิติสดชื่นขึ้นเพราะได้ประกอบพิธีกรรมนั้น

แล้ว เป็นการเตรียมใจไว้รองรับบุญกุศล หรือความดีอื่น ๆ ต่อไป และเป็นเหตุจูงใจให้ผู้พบเห็นปรารถนาจะทำตามอย่างบ้าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ศรัณย์ ท้าวมิตร** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักการปกครองที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำางเด็กของชาวจีนในประเทศไทย” พิธีกรรมมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีให้มีสืบต่อไป พิธีกรรมเป็นการแสดงออกซึ่งความดีงามของสังคม พิธีกรรมในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง อันนำมาสู่ความนิยม ความต้องการของผู้ประกอบและผู้ร่วมพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมจะขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่ต้องการ การกำหนดวันเวลา และค่าใช้จ่าย ดังนั้น พิธีกรรม หรือวิถีกรรม คือ สิ่งที่ทำกันไปอย่างนั้นเองหรือสักแต่ทำเช่นพูดกันว่าทำพอเป็นพิธี กลายเป็นว่าไม่จริงไม่จัง ทำพอให้เห็นว่าได้ทำแล้ว แต่ที่จริงเดิมนั้น คือ การกระทำที่เป็นวิธีการ เพื่อจะให้สำเร็จผล เพื่อจะให้เกิดความเป็นจริงเป็นจัง เพื่อจะให้ได้ผลขึ้นมา เราจึงทำพิธีกรรม ฉะนั้น พิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายให้ตั้งใจเริ่มทำการอย่างจริงจัง พิธีกรรมนี้จึงเป็นจุดนัดพบให้ทุกคนมารวมกัน เป็นจุดนัดหมายในการเตรียมตัว เตรียมกาย เตรียมวาจา เตรียมใจ ให้พร้อมที่จะทำเรื่องนั้น ๆ ก่อนที่จะถึงการกระทำ ซึ่งพิธีกรรมถือเป็นวินัยพื้นฐานและสามารถนำคนให้ประสานเข้าในชีวิตชุมชนด้วย ตามที่กล่าวในเบื้องต้นแล้ว

ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาวิพากษ์พิธีกรรมนั้น ถ้าจะทำพิธีกรรมให้ถูกต้อง บรรลุเป้าหมาย หรือสำเร็จได้นั้น จะต้องเข้าใจความมุ่งหมายที่ผู้ประกอบและผู้เข้าร่วมพิธีว่าต้องการผลลัพธ์เช่นไร พิธีกรรมจึงกลายเป็นลักษณะรูปแบบเฉพาะที่ปรากฏในวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นมาด้วยความไม่เบียดเบียนนั้นย่อมมีคุณค่าอยู่ในตัวของพิธีกรรมนั่นเอง ส่วนจะถือได้ว่ามีประโยชน์หรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้ประกอบและผู้เข้าร่วมพิธีจะมีความต้องการอะไรจากการทำพิธีกรรมนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระประภัสสร ปสนนจิตโต (แก้วดี)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาพิธีงานศพของชาวพุทธบ้านบัวลาย ตำบลคงพระราม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี” ได้กล่าวว่า ในปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ ต่างก็ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลต่อความเชื่อ ความศรัทธา ต่อพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ได้เคยทำได้เคยปฏิบัติมารวมถึงคนยุคถัดไปที่จะสืบต่อการประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น พิธีกรรมนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ทางสังคมที่แสดงถึงความคิด ความสัมพันธ์ ความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้น ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวทำให้มีผลต่อแบบแผนการปฏิบัติ หรือค่านิยม โครงสร้างของพิธีกรรม ที่ปรากฏเป็นประเพณีและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน เพราะในแต่ละช่วงของชีวิตคนเราย่อมมีวัฒนธรรมประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงค์)** “บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้” ได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมอันประกอบด้วยตัวบุคคล สถานที่ สิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธี การสาธยาย วันเวลาที่ประกอบพิธี การแต่งกาย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญของพิธีในศาสนานั้น ๆ ด้วย เพราะขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติมีความสำคัญยิ่งต่อพิธีกรรมนั้น ๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็ง ความน่าเชื่อถือ อันจะนำไปสู่การสร้างศรัทธาร่วมของผู้พบเห็น บางพิธีกรรม

ความน่าทึ่งและน่าตื่นเต้นไม่ได้อยู่ที่จุดหมายที่สำเร็จพิธีแล้ว หากแต่อยู่ที่ระหว่างประกอบพิธี สร้างความรู้สึกที่หยั่งลงสู่จิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีให้เกิดความประทับใจ รู้สึกได้ทำในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์และสูงส่ง

ผลการวิจัยพบว่า พุทธวิพากษ์พิธีกรรมในไทยนั้น จะประกอบไปด้วย พิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับวินัยสงฆ์ และพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับพุทธบริษัท 4 โดยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ผลที่ได้ คือ บุญและกุศลนำมาซึ่งความดี อันประกอบด้วยศรัทธาและปัญญา มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งในการเป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะนำพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไปอีก เพราะว่าพิธีกรรมที่ทำด้วยหลักทาน ศีล ภาวนา และหลักศีล สมาธิ ปัญญา ประกอบด้วยอริยสัจ 4 และมรรคมืองค์ 8 ย่อมนำไปสู่ความน่าเลื่อมใสศรัทธาเกิดปัญญาและปลดปล่อยทุกข์สู่บรมสุข พิธีกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถทำให้ผู้คนสนใจเกิดความประทับใจแล้วน้อมนำจิตใจให้อยากรู้อยากเข้ามาเกี่ยวข้องกับงานพิธีกรรมทั้งเข้ามาในศาสนาได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิ์พงศ์)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” กล่าวว่า เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศาสนพิธี เช่น พิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศีลอุโบสถ ฯลฯ จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้นให้ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ และพิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นกำหนดขึ้น โดยมีกรรมผลสมณชนบวชนิยมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณีหลักปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ ความถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ความเหมาะสม ความประหยัด และภาวะทางเศรษฐกิจที่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับต้องคุ้มค่า คุณประโยชน์ของพิธีกรรม มี 3 ประการ คือ มีคุณค่าทางจิตใจ ทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์ ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงาม เป็นการสร้างสมวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **รัตนพร เศรษฐกุล** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมและศาสนพิธีก่อให้เกิดความสงบสุข เกิดความเรียบร้อยในสังคม ผู้ปฏิบัติเกิดความสุข เกิดกุศล และเพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจในการที่จะให้พระพุทธศาสนาคงอยู่และสืบทอดต่อไป พิธีกรรมต้องมีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือยยุ่งยากทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติได้ พร้อมกันนั้นก็เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีสืบไป เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะที่ร่วมทำพิธีกัน เป็นสิ่งชักนำให้พุทธศาสนิกชนเว้นจากการทำชั่ว ทำความดี มีจิตใจผ่องใส แสดงถึงความร่วมมือ เป็นการสร้างความเจริญทางจิตใจของคนในสังคม เกิดความสุขใจอิ่มเอมใจและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของผู้ประพฤติปฏิบัติ เปรียบเช่นกับ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)** ที่ท่านเจ้าประคุณได้กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นของวินัย โดยเป็นส่วนที่สื่อถึงกับมวลชนส่วนใหญ่ หรือ พุทธบริษัท 4 โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น และจากการปฏิบัติพิธีกรรมที่เกิดขึ้นนี้ย่อมเป็นเครื่องพาสู่วินัยที่จะทำให้เข้าถึงเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะสูงขึ้นไปได้ และอีกด้านหนึ่งในทางกลับกัน วินัยก็เป็นสิ่งที่ทำให้คนเราได้ค้นพบธรรมะ ซึ่งมีอยู่ในธรรมชาตินี้ให้ปรากฏขึ้นในโลกแห่งสมมติของมนุษย์ด้วย ดังนั้น

ถ้าจะให้พุทธพิธีกรรมดำรงอยู่ด้วยดีจะต้องทำให้พิธีกรรมนั้นเป็นเครื่องนำเข้าสู่วินัยที่สูงขึ้นไป เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุดและถ้าเมื่อใดพิธีกรรมเป็นที่ปรากฏแสดงตัวของบุคคลผู้เข้าถึงธรรมแล้ว ที่จะมาสื่อสารกับมหาชนได้สะดวก เมื่อนั้นก็เป็น ความสมบูรณ์แห่งความหมายและเป็นความสำเร็จแห่งความมุ่งหมายของพิธีกรรมเหล่านั้น การทำเรื่องใด ๆ ก็ตาม หากเรื่องนั้น ๆ มีระเบียบแบบแผนขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างชัดเจน ทั้งตัวผู้ทำและผู้เข้าร่วม ก็จะทำราบเรียบแบบแผนหรือขั้นตอนการปฏิบัติเหล่านั้นได้อย่างดี

สรุป

การวิจัยเรื่องพุทธวิพากษ์พิธีกรรม ทำให้ทราบถึงคุณค่าและประโยชน์อันเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คุณค่าและประโยชน์ที่แท้จริงของพิธีกรรมนั้นโดยใจความสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เป็นไปเพื่อหนทางแห่งความหลุดพ้น ผู้วิจัยจึงได้ทำวิจัยเรื่องพุทธวิพากษ์พิธีกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1. เพื่อศึกษาพิธีกรรม 2. เพื่อศึกษาวิพากษ์พิธีกรรม และ 3. เพื่อพุทธวิพากษ์พิธีกรรม วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามเริ่มจากการเลือกพื้นที่ในการวิจัย การสำรวจพื้นที่ก่อนลงภาคสนามและการวางแผนก่อนการปฏิบัติงาน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือวิจัยในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล (In-depth interview) เก็บข้อมูลจากเรื่องเล่า (Story Telling) และแบบศึกษาประวัติชีวิต (Life History) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) มีการตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธี Triangulation Method การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความหมายตามเนื้อความหลัก (Content Analysis) ในภาพรวม และทำการสังเคราะห์ (Synthesis) ในประเด็นที่สำคัญ ๆ ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาการโดยสรุปประเด็นได้ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัยดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงนำผลการวิจัยมาดำเนินการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะไว้เป็น 3 ระดับดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในทันทันพิธีกรรมสำคัญเกี่ยวกับวินัยสงฆ์และพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับพุทธบริษัท 4 ได้มีพุทธบัญญัติและพุทธดำรัสไว้อย่างชัดเจนในหลักการปฏิบัติตามแต่ละสถานการณ์ต่าง ๆ เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา จะมีแต่พิธีกรรมท้องถิ่นเท่านั้นที่อาจจะมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคตดังกล่าวข้างต้น ซึ่งผลกระทบอาจจะมาจากความยุ่งยากซับซ้อน หรือไม่สามารเข้ากับสถานการณ์สังคม วิถีชีวิต และสนองต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชนในอนาคตได้ จึงมีข้อเสนอแนะสำหรับรัฐ คณะสงฆ์ ผู้ที่ประกอบพิธีกรรม และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดพิธีกรรมว่าควรสนับสนุนส่งเสริมพุทธบริษัท 4 ทั้งที่เป็นเยาวชนและวัยหนุ่มสาวยุคใหม่ หรือคนรุ่น Generation Alpha ที่เป็นกำลังสำคัญต่อการสืบทอดพิธีกรรมในอนาคต ได้เข้ารับการศึกษาถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพิธีกรรมทั้งพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมท้องถิ่น จัดเป็น

หลักสูตรท้องถิ่นภาคบังคับในสถานศึกษา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน เพราะเป็นโอกาสที่จะช่วยอนุรักษ์สืบต่อพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอันทรงคุณค่าได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

สร้างเสริมความเข้าใจในการปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ระหว่างวัด บ้าน ชุมชน (บวร) ให้พุทธศาสนิกชนรู้ถึงคุณค่าของพุทธพิธีกรรม คือ การปฏิบัติที่ถูกต้อง เข้าใจพิธีกรรมในบริบทของความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อใหม่ และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา นำไปสู่การพัฒนาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และรักษาทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเรื่องวิพากษ์พุทธพิธีกรรมในสังคมไทย
2. ควรศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการประกอบพิธีกรรมท้องถิ่นของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
3. ควรศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
4. ควรศึกษาวิจัยเรื่องวิพากษ์อิทธิพลมนตรยานที่ปรากฏในพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). *ศาสนพิธีและมารยาทไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กิ่งแก้ว อัดถากร. (2533). *ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย*. ไทยคดีศึกษา: อารยธรรม. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2549). *การคิดเชิงวิพากษ์* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: ชัคเชส มีเดีย.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณาจารย์มหาจุฬา. (2558). *มงคลต์ถที่ปณี เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2530). *ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทย*. ใน *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร. (2556). *การใช้ทฤษฎีวิพากษ์ในงานวิจัย: มาร์กซิสม์และแนวคิดพื้นฐาน* (เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาสัมมนาการสื่อสาร 5). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ทวีศักดิ์ คูวัฒนา. (2561). *คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามหายาน*. วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

- ธิดา โมสิกรัตน์ และจ่านงค์ ทองประเสริฐ. (2543). ศาสนาและพิธีกรรมของไทย. ใน *เอกสารการสอนชุด วิชาไทยคดีศึกษา หน่วยที่ 8-15* (พิมพ์ครั้งที่ 8). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 45 เล่ม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) และคณะทำงานชุดศาสนพิธี. (2546). *เรื่องศาสนพิธี: เอกสารประกอบการอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พุทธธรรม ฉบับขยายความ* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระมหาเศกสิทธิ์ รัตนโมลี (แก้วหวางค์). (2559). *บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. (2557). *งานพุทธชยันตีโลก 2600 ปี: คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี*. กรุงเทพมหานคร: ประสานใจ.
- พระประภัสสร ปสนนจิตโต (แก้วดี). (2561). *การศึกษาพิธีงานศพของชาวพุทธบ้านบัวลาย ตำบลดงพระราม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิ์พงศ์). (2562). *ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศรัณย์ ท้าวมิตร. (2559). *ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักการปกครองที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำงเด็กของชาวจีนในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุเมธ เมธาวิทยานุกูล. (2532). *สังกัปปพิธีกรรม*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2544). ภูมิปัญญาชาวบ้าน. *นโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, 1(3), 31-34.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2559). *การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา*. สืบค้นจาก <http://www.onab.go.th/service/.html>

Cottrell, S. *Critical Thinking Skills: Developing Effective Analysis and Argument*. New York: Palgrave Macmillan. 2005.

Durkheim. Translated by Joseph Ward Swain. New York, *The Totem and Society*, (New York: The Macmillan Co., The Nation), 103, July 1916, p. 39-40.

Huang, *The foundation for Critical Thinking: พื้นฐานการคิดเชิงวิพากษ์*, ตีพิมพ์ออนไลน์เมื่อ 11 พฤศจิกายน 2563. เว็บไซต์ <https://www.criticalthinking.org/pages/defining-criticalthinking/766/>, สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2564.